

netty teos maalaa synkän, lähes dystooppisen kuvan 1930-luvun Neuvostoliitosta ja jakaa Zamjatinin romaanin kanssa monia typologisia piirteitä pieleen mennyttä utopiaa kuvatessaan.

Tutkimuksen laajentaminen 1930-luvulle ja siitä eteenpäin osoittautui yleisemminkin hyvin antoisaksi. Tähän suuntaan eteni myös Stanislav Savitski (Smolny College), joka tarkasteli kolmen esimerkin kautta maan kulttuurielämän mukautumista uudensuolaan olosuhteisiin 1930-luvun taiteessa, sekä sitä, millaisia uusia taiteellisia muotoja tämän siirtymävaiheen puitteissa syntyi. Murroskauden taiteilijasukupolvelle oli ominaista samanaikainen yhteys sekä kokeellisen taiteen traditioon, jota heidän edeltäjänsä ja opettajansa edustivat, että muotoutumassa olevan neuvostotaiteen pyrkimyksiin. Savitskin esityksessä tätä murroskautta ilmensivät kuvataiteilija Juri Velikanov, kirjailija, nuorformalisti Lidia Ginzburg sekä *IZORAM*-ryhmä, jonka hyvin utopistinen toimintaidea oli kouluttaa tavallisista nuorista työläisistä proletaritaiteilijoita. Kontekstista käsin lähtevää tarkastelua pyrki esitelmässään soveltamaan myös Natalia Smoljanskaja (Russian State University for the Humanities), jonka tutkimuskohteena oli avantgarde-tradition jatkuvuus ja adaptoituminen muuttuviin olosuhteisiin. Voisi toivoa, että vastaavaa ideologisten raamien taakse kurkottavaa ruohonjuuritason tutkimusta nähdään vastaisuudessa lisää, sillä sitä kautta myös mielikuvat monoliittiselta tuntuvasta 1930-luvusta voivat muuttua monipuolisemmiksi.

Konstantin Dudakov-Kašuro (MGU) käsitteli verrattain marginaalista aihetta, pääasiassa muiden taiteenlajien kautta vaikuttaneiden konstruktivistien pyrkimyksiä musiikin alueella. Dudakov-Kašuro tarkasteli 1920-luvun alun avantgardistisia

performansseja utopistisen projektin valossa ja pyrki linkittämään niitä nykymusiikkikeiluihin. Siltoja tähän päivään loi myös Willem G. Weststeijn (University of Amsterdam) tarkastellessaan sodan jälkeistä sukupolvea edustavien Ry Nikonovan ja Sergei Sigein tuotantoa osana venäläisen avantgarden traditiota. Maria Engströmin (Dalarna University) aihe puolestaan oli suorastaan päivänpolttava, sillä hänen puheenvuoronsa käsitteli nykyaikaisia ja oikeistonationalisti Aleksei Beljajev-Gintovtin tuotantoa suhteessa Venäjän valtion ideologisiin projekteihin – jotka ovat yhtä utopistisia, niin kuin aina ennenkin.

Nina Gourianovan (Northwestern University) konferenssin päättänyt *keynote*-esitelmä käsitteli venäläisen futurismin suhdetta anarkismiin ja futuristien reaktioita ensimmäiseen maailmansotaan. Juuri ensimmäinen maailmansota, johon futuristit reagoivat nopeasti haihtuvalla innolla, toi sosiaalisen tematiikan useiden avantgarde-taiteilijoiden tuotantoon. Vallankumouksen jälkeen tämä suunnanmuutos osoittautuikin enemmän kuin tarpeelliseksi. Teemaa havainnollistava kuvamateriaali ulot-

tui Malevitšin ja Majakovskin suoraviivaisesta, kansantaiteen *lubok*-vedoksista vaikutteita otaneesta propagandatuotannosta aina Rozanovan ambivalentin pasifistisiin painokuviiin.

Venäläisten filologien sankan edustuksen lisäksi konferenssin ohjelmasta löytyi myös useita paneeleja, joissa käsiteltiin avantgarden ja modernismin ilmentymiä muissa Itä-Euroopan maissa. Yksittäisinä esimerkkeinä voi mainita vaikkapa Natia Ebanoidzen (Tbilisi State Academy of Art) esitelmän georgialaisen kuvataiteen keskeisistä modernisteista ja Gintare Vaitonyten (Vytautas Magnus University) puheenvuoron, jossa tuotiin ilmi suomenruotsalaisen Henry Parlandin kosketus liettualaisiin modernistipiireihin. Kaiken kaikkiaan aiheiden kirjo ja moninaisuus takasi sen, että konferenssista sai paljon irti, jos pyrki nimenomaan laajentamaan tietojään. Monet paneeleista saattoivat sisältää alan tutkijoille melko paljon itsestänselvyyksiä, mutta tarjosivat varmasti lukuisia mielenkiintoisia avauksia uusien aiheiden pariin etsiytyneille.

Mika Mihail Pylyš & Siiri Anttila

Kääntämisestä venäläisyyden konteksteissa

Uppsalan yliopistossa viime kesäkuussa Venäjän ja Euraasian tutkimuksen keskuksessa järjestetty konferenssi *Translation in Russian Contexts: Transcultural, Translingual, and Transdisciplinary Points of Departure* keräsi ensimmäistä kertaa tutkijoita yhteen pohtimaan kääntämistä sekä Venäjää ja venäläisyyttä. Kyseessä oli urauurtava konferenssi, jonka tarkoituksena oli anti-olivat nimenomaan venäläiseen kontekstiin liittyvien käännöstie-

teellisten kysymysten ja tutkimusalueiden näkyväksi tekeminen. Konferenssi pyrki täyttämään tutkimuksellista aukkoa sekä käännöstutkimuksen että slavistiikan näkökulmasta. Venäjä on jäänyt käännöstutkimuksessa marginaaliseen asemaan. Slavistiikassa käännöstieteellinen näkökulma venäjän kieleen on puolestaan ollut lähes koskeman alue.

Konferenssin järjestäjät, tutkijat Susanna Witt ja Julie Hansen (Uppsala Centre for Russian and

Eurasian Studies), olivat koonneet vaikuttavan ohjelman, jossa liikuttiin keskiajalta nykypäivään, kirjallisuuden kääntämisestä tulkkien toimintaan kansalaisjärjestöissä. Yhteensä viisi päivää kestäneen konferenssin aikana kuultiin kuusi plenaariesitelmää ja liki viisikymmentä paneeliesitelmää. Ohjelmassa ei ollut lainkaan rinnakkaispaneelieita, vaan konferenssissa edettiin ”kaikki kuuntelevat kaikkia” -periaatteella, mikä edesauttoi tutkijoiden ryhmäytymistä ja verkostoitumista. Toisin sanoen: kun istuu useita päiviä samassa tilassa samojen ihmisten kanssa, tutustuu heihin ja heidän tutkimusaiheisiinsa tiiviimmin.

Konferenssin plenaariesitelmät käsittelivät kääntämisen historiaa, kirjallisuuden kääntämistä sekä monikulttuurisuutta. Ensimmäisenä päivänä professori Brian James Baerin (Kent State University) puhe käsitteli kääntäjän toimijuutta neuvostoaikana. Tuolloin monet ”vanhan” Venäjän kirjailijat, jotka eivät olleet löytäneet paikkaansa vallankumouksen jälkeisessä uudessa järjestelmässä, lunastivat paikkansa neuvostoyhteiskunnassa tekemällä käännöstitä. Neuvostoaikana kääntäminen oli monella tapaa kulttuurisen tuotannon ja muistamisen keskiössä niin virallisessa kuin epävirallisessakin kulttuurissa. Esimerkiksi niin sanotut gulag-kääntäjät tekivät suoranaisia muistamisen urotöitä kääntämällä ulkomuistista kirjallisuuden teoksia ja painamalla myös käännökset muistiinsa.

Konferenssin toisena päivänä professori Katerina Clark (Yale University) käsitteli myös neuvostoaikaa ja kirjallisuuden kääntämistä neuvostoideologian kansojen ystävyyden ja maailmankirjallisuuden näkökulmasta. Kaunokirjallisuuden kääntäminen oli tärkeää uuden kirjallisuuskäsittelen luomisessa Neuvostoliiton alkuajoina. Monet paneelit käsit-

telivätkin kiinnostavia kysymyksiä neuvostoajasta, ideologiasta ja kääntämisestä. Muun muassa konferenssin toinen järjestäjä Susanna Witt esitelmöi kääntämisen neuvostokoulukunnasta, ja kääntämisen ympärille kehittyneistä oppikiistoista. Neuvostoliiton ja Venäjän kulttuuriin liitetty kirjallisuuskeskeisyys näkyi konferenssin esitelmissä, joiden perusteella olisi voinut päätellä, että Venäjään liittyvä käännöstutkimus on pääasiassa kirjallisuudentutkijoiden tekemää. Poikkeuksiakin oli: professori Hannu Kemppasen (Itä-Suomen yliopisto) esitelmä käsitteli kääntämisen merkitystä Suomen ja Neuvostoliiton välisille poliittisille suhteille. Suomessa julkaistiin neuvostoaikana suuri määrä venäjistä käännettyä tietokirjallisuutta, joka käsitteli marxilaista filosofiaa, yhteiskuntatieteitä ja taloutta. Mielenkiintoisia tässä yhteydessä on kysyä, ketkä käänsivät ja ketkä lukivat näitä käännöksiä Suomessa.

Keskeinen konferenssissa käsitelty aihe oli ”itsekääntäminen”. Käsitteellä tarkoitetaan toimintaa, jossa kaksikielinen tekijä kääntää alun perin yhdellä kielellä kirjoittamansa tekstin myöhemmin itse toiselle kielelle. Konferenssin kolmas pääpuhuja, professori Adrian J. Wanner (Pennsylvania State University), käsitteli esitelmässään venäläisten kirjailijoiden itsekääntämistä. Heistä tunnetuin on Vladimir Nabokov. Muitakin esimerkkejä löytyy, mm. Tšingiz Aitmatov käänsi omat teoksensa kirgisistä venäjään. Ilmiö ei ole vain historiallinen, vaan nykyiset ”uudet maahanmuuttajat”, jotka ovat tämänhetkisessä kotimaassaan julkaisseet teoksia uuden kotimaansa kielellä, ovat kääntäneet tekstejään myös äidinkieleensä. Itsekääntäminen, kulttuurienvälinen kirjallisuus ja maailmankuulu venäläistaustaiset kirjailijat Vladimir Nabokov ja Joseph Brodsky olivat esillä myös konferenssin paneelissa.

Konferenssin kolmantena päivänä kuultiin käännöstieteen uranuurtajan, professori Maria Tymoczkon (Massachusetts University), plenaariesitelmä. Tymoczko kartoitti potentiaalisia Venäjään liittyvän käännöstutkimuksen alueita, jotka voisivat vaikuttaa käännösteorian kehittämiseen merkittävällä tavalla. Tymoczko muistutti, että Venäjä on maailman suurin maa, joten sen merkitys alalla kuin alalla on huomattava. Erityisesti hän nosti esille Venäjän roolin idän ja lännen välisissä määrittelyissä ja kääntämisen merkityksen kristinuskon levittämisessä. Mikä merkitys käännöksillä ja kääntämisellä oli venäläisen keskiaikaisen kulttuurin muotoutumiselle? Myös Venäjän monikulttuurisuus ja -kielisyys on mielenkiintoinen haaste käännöstutkimukselle: miten se esimerkiksi eroaa yhdysvaltalaisesta monikulttuurisuudesta?

Neljäs konferenssipäivä alkoi teknisesti vaativasti. Professori Harsha Raman (University of California, Berkeley) esiintyi skype-yhteyden välityksellä suoraan Kaliforniasta. Hän toi esitelmässään vaihtoehtoisien asetelman perinteiseen vastakkainasetteluun Venäjän ja lännen välillä. Raman korosti kääntämisen keskeistä merkitystä modernin venäläisen lyriikan kehitykselle, mutta valotti kiinnostavalla tavalla myös venäjän kielen asemaa tsaarin aikaisen Venäjän välittäjäkielenä. Käännösten yhtenä funktiona olikin toimia läntisen kulttuurin vaikutusten levittäjänä mm. Gruusiaan, jonka kaunokirjallinen maailma oli Ramanin tutkimuksen kohteena.

Viimeisenä konferenssipäivänä esiintyi professori Alexandra Borisenko (Moskovan valtionyliopisto). Hänen aiheenaan olivat brittiläisten lastenkirjojen neuvostoaikaiset venäjännökset. Borisenko kuvasi kiinnostavalla tavalla tuon ajan käännöksiä, jotka syntyivät sensuurin, usein

myös itesesensuurin puristuksessa. Sensuroinnin syynä saattoivat olla esimerkiksi tekstin seksuaalisuuteen viittaavat ainekset, vulgäärikielenkäyttö, uskonnollisuus tai poliittisesti sopimattomat ainekset. Neuvostoaikana lastenkirjallisuuden kääntäjälle oli tyypillistä toimia kuten runouden kääntäjä eli hän saattoi luoda omaa tekstiä runoilijan tavoin. Näin syntyivät mm. *Volšebnik izumrudnogo goroda* ja *Vinni Puh*, joita Borisenko nimittää venäjänkieliseksi mukaelmiksi, ei käännöksiksi, *Ihmema Ozista* ja *Nalle Puhista*.

Konferenssi toi esille, miten Venäjällä ja sen ulkopuolella tehtävä Venäjä-aiheinen käännöstutkimus muistuttavat ihmeen paljon toisiaan. Syynä on todennäköisesti se, että tekijät ammentavat kiinnostuksen kohteensa ja lähestymistapansa osaksi venäläisestä tutkimustraditiosta. Osalla Venäjän ulkopuolella toimivista tutkijoista on juuret Venäjällä, mikä ei myöskään voi olla vaikuttamatta esim. aiheiden ja tutkimuskirjallisuuden valintaan.

Heti perään on kuitenkin todettava, että selviä erojakin löytyy. Ulkomaalaiset Venäjä-tutkijat tarttuvat helpommin aiheisiin, jotka voisivat olla poliittisesti tai ideologisesti hankalia Venäjällä. Esimerkiksi venäläisen tai neuvostoliittolaisen käännöstutkimuksen kriittiseen tarkasteluun tartutaan herkemmin toimittaessa Venäjän tutkijayhteisön ulkopuolella. Samoin lännessä julkaistun kaunokirjallisuuden venäjännösten roolia venäläisen kirjallisuuden eri suuntausten kehittymiseen korostetaan rohkeammin kuin Venäjällä.

Konferenssi antoi selkeän kuvan siitä, mitä Venäjän kontekstiin liittyvä käännöstutkimus pitää sisällään. Kaunokirjallisuuspainotteinen tutkimus on huomattavasti vahvemmassa asemassa kuin muihin kulttuureihin liittyvässä käännöstutkimuksessa. Monet käytännön käännöstoi-

mintaan liittyvät kiinnostuksen kohteet loistivat poissaolollaan, esim. ammattikielen kääntäminen, av-kääntäminen, terminologinen tutkimus tai vaikkapa asioimistulkkaus. Myös nykymediaan liittyvät kääntämisen osa-alueet, joista on tullut osa uusinta käännöstutkimusta, eivät olleet Uppsalan konferenssissa esillä. Tällaisia alueita ovat esim. verkkosivujen kääntäminen tai internetissä tapahtuva amatöörikääntäminen.

Konferenssin antama kuva kääntämisestä ja myös käännöstutkimuksesta oli siten nykyisen käännöstutkimuksen näkökulmasta melko yksipuolinen. Kaunokirjallisuuden kohdistuva käännöstutkimus on selvästikin vahvoilla niissä maissa (esim. Yhdysvalloissa), joissa kääntäjäkoulutus on luonteeltaan filologista. Näin ollen ei ole yllätys, että myös tutkimusintressit suuntautuvat lähes yksinomaan kaunokirjallisuuden kääntämiseen. Kaunokirjallisen kääntämisen ulkopuolelle uskaltautuvalla tutkijalla onkin Venäjä-kontekstissa paljon kulkemattomia polkuja tarjolla. Tuli se vaikutelma, että Uppsalan konferenssiin kokoon-tui paljon tutkijoita, jotka viih-

tyvät venäjän kieleen, kirjallisuuteen ja kulttuuriin liittyvissä konferensseissa, mutta joita ei tapaa yleiseen käännöstieteeseen keskittyvissä konferensseissa.

Vaikka edellä on tuotu esille myös kritiikkiä Venäjä-aiheista käännöstutkimusta kohtaan, se ei kohdistu suinkaan Uppsalan konferenssin järjestäjiin. Heille kuuluu kaikki kunnia tämän mainion konferenssin tuomallisesta organisoinnista. Järjestäjien ansiosta oli mahdollista saada kokonaiskuva tämän tutkimusalueen kiinnostuksen kohteista ja kehittymismahdollisuuksista. Konferenssi on jäänyt positiivisella tavalla mieleen myös matkabudjetin kanssa kamppaileville osallistujille. Ennen konferenssia osallistujia ilahdutettiin tiedolla siitä, että viiden vuorokauden majoitus ei aiheuta mitään kuluja. Samoin tuli tieto siitä, ettei osallistumismaksua peritä. Järjestämisestä vastannut *Uppsala Centre for Russian and Eurasian Studies* oli hankkinut tapahtumalle sponsorit peittämään ison osan konferenssimatkan kuluista.

**Marja Sorvari ja
Hannu Kemppanen**

Napakymppi liikkuvaan maaliin

Aleksanteri-konferenssi Helsingin yliopistossa 22 - 24.10.2014

Järjestysnumeroltaan neljästoista Aleksanteri-konferenssi järjestettiin Helsingin yliopistossa 22.-24. lokakuuta 2014. Se oli tänä vuonna Venäjän tutkimuksen huippuyksikön sisäpolitiikkaa tarkastelevan klusterin vetovastuulla ja omistettu niin ollen ennen kaikkea Venäjän sisäisille tapahtumille ja kehityskuluille. Sikäli kun Venäjä on Suomessa ollut latentisti ajankohtainen ”aina”, niin vuoden 2014 tapahtumien myötä Venäjä-tutkimuksen

rahoituksen ja kansainvälisen aseman ei ainakaan pitäisi riippua ajankohtaisuuden puutteesta. Tosin ajankohtaisuuden korostuminen on samalla tehnyt Venäjä-tutkimuksen ”liikkuvan maalin haitasta” ongelman, joka ulottuu niin tutkimuskohteisiin, lähestymistapoihin, tulkintoihin kuin myös alan konferenssien järjestämiseen. Ajankohtaisuus pakottaa reagoimaan, mutta tapahtumia välittömästi seuraavat tulkinnat voivat vanhentua yhdessä yössä. Toisaalta Venäjän kehityksen vakaintumattomuus on ehkä py-syvämpää kuin aikoihin. Kun